

K podstatě evoluční ontologie¹

Josef Šmajš, Masarykova universita Brno

Abstrakt

Evoluční ontologie se od tradiční ontologie liší: 1. předmětem; 2. způsobem jeho interpretace; 3. společenskou rolí. Předmětem tradiční ontologie bylo abstraktně pojaté přírodní bytí. Předmětem ontologie evoluční je vedle přírodního bytí také umělé onticky opoziční bytí kulturní. Jejím předmětem je ontický konflikt kultury s přírodou. Tradiční ontologie v pojetí přírodního bytí preferovala stálost, pasivitu a vratnost, ontologie evoluční zdůrazňuje procesualitu, ontickou aktivitu a nevratnost; v souladu s realitou považuje bytí za aktivitu, za onticky tvořivé; tradiční ontologie byla abstraktně akademická a individuálně útěšná; evoluční ontologie, která odhaluje podstatu globální ekologické krize, může plnit funkci obecně světónázorovou a kulturně paradigmatickou.

Evoluční ontologie nabízí nový procesuální pohled na celek skutečnosti – na bytí. Záměrně opouští tradiční spekulace o vztahu jsoucna a bytí včetně zdánlivě hlubokomyslných úvah o souvislosti podstaty a existence. V souladu s poznáním speciálních přírodních věd o jednotě látky a energie, nepřímým potvrzováním nejen vznikem a rozvojem života, ale i fungováním dnešní informační techniky, už nepovažuje bytí jen za stálé a neměnné, jen za makroskopické předměty. Vesmírné i pozemské bytí pojímá jako *aktivitu*, jako spontánně onticky tvořivé, jako *evoluci produkující struktury, uspořádanost (informaci)*.

V této ontologii, která chápe evoluci v nejširším možném významu, a která proto uznává *evoluci přirozenou i člověkem zapálenou evoluci kulturní*, se tvrdí přibližně toto: z hlediska fyziky platí sice pro celý vesmír zákon zachování látky a energie, ale na Zemi, formované přirozenou a později i kulturní evolucí, *neplatí žádný zákon zachování její uspořádanosti*. Uspořádanost, produkt evoluce, vzniká a zaniká.² To, co se v evoluci z hlediska fyziky zachovává, není pro ontologii podstatné. Podstatné jsou procesy a produkty evoluce: přirozená a kulturní aktivita, přirozená a kulturní uspořádanost.

Dnešní nejvážnější antropologické nebezpečí spočívá podle této ontologie v tom, že přirozené bytí, nezbytné pro lidskou existenci, se po vzniku kultury³ v plném rozsahu zachovávat nemůže. Dočasně se totiž stává látkou a energií pro vznik a šíření bytí kulturního. Lidská onticky tvořivá aktivita jeho část transformuje na *odlišně uspořádané bytí kulturní*. Zvyšování a rozšiřování umělé kulturní uspořádanosti Země, znamená tedy snižování a ubývání její uspořádanosti přirozené. Projevuje se úbytkem s člověkem sourodého bytí přirozeného.⁴

Materiální kultura včetně techniky – pomineme-li fázi, kdy byla tvořena jen málo upravenými přírodními produkty – může totiž vznikat jen z trvalejších elementů už dříve vytvořených přirozenou evolucí vesmíru. Je tedy konstruována ze stejných chemických prvků periodické soustavy, z nichž kdysi gravitace utvářela Zemi a z nichž pouze některé se stávaly součástí živých systémů.

Abiotické struktury kultury, dnes formované téměř ze všech chemických prvků Země, se však do přirozené rovnováhy neživých a živých systémů planety snadno vřazovat nemohou. Jejich expanze přirozeně uspořádané bytí nejen poškozují, ale také strukturně mění, ale také poškozují a zcela likvidují. Formováním umělého těla kultury jsou drceny i ty jedinečné struktury, které vznikaly dlouhou přirozenou evolucí, a které proto již nikdy nevzniknou. Bez možnosti obnovy je smazávána informace, již i do neživých struktur uložila evoluce.⁵

Tradiční stacionární ontologie přírodního bytí byla sice nucena přihlížet k dynamice a proměnlivosti některých oblastí skutečnosti, ale nakonec vždy preferovala to, pro co byla biologicky predeterminována kognitivní složka lidské psychiky: stálost, invariantnost, jednoúrovňový způsob uspořádání skutečnosti. Ve shodě s antickým předpokladem, že svět má stálou podstatu a že proměnlivé jsoucno zakrývá toto stálé a neměnné bytí, snažila se tradiční ontologie od proměnlivosti a změny odhlížet. V rozporu s vývojem vědy, která postupně odhalovala nesubstanční strukturu mikrosvěta i megasvěta, tradiční ontologie, věrna své historii,

¹ Tato stať, volně koreluje s druhou a třetí kapitolou knihy Šmajš, J. *Evolutionary Ontology. Reclaiming the Value of Nature by Transforming Culture*. Amsterdam and New York: Rodopi 2008; Zatím nejširší podobu evoluční ontologie obsahuje publikace Šmajš, J. *Filosofie- obrat k zemi*. Praha: Academia 2008. O evoluční ontologii pojednává rovněž publikace Šmajš, J. *Evoluční ontologie kultury a problém podnikání*. Brno: Vydavatelství MU a Doplněk 2012.

² V tomto smyslu se zdá být případný již pouhý název knihy astrofyzika L. Krausse. Krauss, L. M. *Vesmír z ničeho*. Praha: Universum 2013.

³ K problému kultury viz také naše autorské heslo *Culture*. In: Birx, H., J., ed. *Encyclopedia of Anthropology*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications 2006, pp. 636-640.

⁴ Kulturní bytí, které vzniká na úkor bytí přirozeného, však na Zemi dlouhodobě existovat nemůže: jako bytí umělé stojí a padá s přítomností a aktivitou člověka jako biologického druhu.

⁵ V této souvislosti připomínám, že pokud evoluce něco nového produkuje, pak je to právě uspořádanost, informace. Rozbití přirozené uspořádanosti kulturou proto snižuje přirozenou uspořádanost Země, narušuje dynamickou rovnováhu mezi jejími živými a neživými strukturami.

zdůrazňovala jen to, co zůstává, co se údajně nemění a co jako stálý nositel vlastností (substance) nepřibývá, ani se neztrácí.

Protože koncept stacionární ontologie je v příkrém protikladu k nejnovějším poznatkům a teoriím speciálních věd, *evoluční ontologie* takový přístup nejen kritizuje, ale *vztah stálosti a proměnlivosti obrací*. Za relativně stálým povrchem makroskopických předmětů, které v souladu s jejich smyslovým obrazem bezděčně konstituují zdravý lidský rozum, odhaluje skryté mechanismy vzniku a udržování jejich makroskopické struktury: nepatrnou a rychlou vnitřní mikroskopickou aktivitu i velké systémové procesy reprodukce a evoluce těchto struktur v rámci onticky tvořivého vesmíru.⁶

Ve snaze korigovat omyly novověké vědy i tradiční ontologie evoluční přístup *odmítá eleatské dědictví stálého a neměnného bytí*. Vzdává se myšlenky o sourodosti bytí s lidským poznáním (myšlením). Hrubé a přibližné lidské myšlení, odvozené z makroskopické úrovně poznávání přírodních předmětů, jemné strukturu přírodní skutečnosti přiměřeně být nemůže. Proto ani kultura, vycházející z tohoto myšlení, nemůže být plně kompatibilní s přírodou.⁷

Předmět evoluční ontologie

V tradičním pojetí ontologie jako teorie bytí bylo skrytě obsaženo dobově podmíněné přesvědčení, že v ontologicky orientované filosofii musí jít buď o mimolidské bytí přírodní,⁸ nebo (v novověku) o prožitkově pojaté bytí lidské (M. Heidegger). Všechny tradiční ontologie však přehlížely fakt, že po vzniku člověka se na planetě Zemi formuje ještě další, onticky odlišná podoba skutečnosti – *z přírody vytvářené umělé bytí kulturní*.⁹

Předmět ontologie je tedy nezbytně nově vymezit a strukturovat. Můžeme sice i nadále využívat antický pojem bytí, ale s jeho obsahem už nemůžeme spojovat pouze bytí přírodní či prožitkově pojmané bytí lidské. Bytí je totiž *vznešené jméno pro skutečnost* a zahrnuje nejen tradičně uznávanou existenci a podstatu, ale hlavně dosud přehlíženou aktivitu a uspořádanost: *procesualitu, vestavěnou či dokonce zapsanou informaci*.¹⁰

Vznikem kultury, jakkoli to zatím filosofie zřetelně neformulovala, se změnil předmět ontologie jak *z hlediska jeho struktury, tak také z hlediska jeho významu a vlivu na člověka*. Nejde už o tradiční otázku, *co je bytí a z čeho vzniká*, nýbrž o mnohem komplikovanější problém, *jaké bytí vzniká a zaniká kulturním evolučním procesem?* Ontologie, která zahrne člověka i kulturu do svého předmětu, musí nově odpovědět na otázku, *kdo je člověk*, k jakému bytí patří, jaké bytí vytváří a na jaké bytí (jako bytost sourodá s původní přírodou) se může bez organického poškození adaptovat. Musí si položit otázku, v jakém bytí může zdravě žít v souladu s vlastní konzervativní biologickou přirozeností. Nemůže obcházet problém, *v jakém vztahu je přírodní a kulturní bytí¹¹ a co je podstatou nynější ekologické krize*. V souladu se skutečností musí dnešní ontologie uznat, že tato krize je sice vyvolána člověkem jako jediným uměle onticky aktivním druhem, ale že její *podstatou není rozpor člověka a přírody*. Podstatou krize je ontická odlišnost (rostoucí nekompatibilita) kulturního a přírodního bytí, *pustošení Země jinak uspořádanou a expandující kulturou*. Umělý kulturní systém, který je lokálně silnější, má totiž své vlastní fyzické tělo, svou vlastní aktivitu a konstitutivní informaci, a proto i svůj vlastní, duchovní kulturu nastavený směr vývoje. Ale právě toto nastavení – skryté predátorské duchovní paradigma – je dnes problematické. Na rozdíl od přírody, které dnešní právo její přirozenou subjektivitu zarytě upírá, umělou subjektivitu kultury ve formě tzv. právnických osob už částečně uznalo.

Expanze abiotické kultury navozuje problém, jaké přírodní podmínky umožňují kulturu a zda je kultura nynějšího krajně protipřírodního typu ve zhoršených přírodních podmínkách *dlohodobě možná*. Kulturní bytí není totiž pouze onticky odlišné od bytí přírodního. Formuje se násilnou přestavbou přírody, a proto svou existencí, reprodukcí a evolucí vytváří nejen nepřirodní struktury, ale posiluje i *falešné vědomí o lidské*

⁶ „Moderní fyzika ukázala, že rytmus tvoření a zániku se neprojevuje jen v koloběhu ročních období a ve zrození a smrti živých tvorů, ale že je i samotnou podstatou neorganické hmoty.“ Capra, F. *Tao fyziky*. Bratislava: Gardenia 1992, s. 187.

⁷ Zdá se však, že dnešní fyzika už svou galileovsko-newtonovskou etapu překonala. Znovu se snaží dobýt ztracené postavení královny přírodních věd. Vyzbrojena novými poznatky z kosmologie, astrofyziky, kvantové mechaniky, nerovnovážné termodynamiky atp. dokáže dnes interpretovat svět nejen v pojmech částic a těles, lokalizovaných jednoznačně v prostoru a čase, ale také v pojmech procesů a stavů otevřených nelineárních systémů, v nichž hrají svou roli organizace, nerovnováha, energetická výživa a nepatrné poruchy s názvem fluktuace.

⁸ Nicolai Hartmann, kritik M. Heideggera, se jako první významný ontolog pokusil vřadit člověka do bytí. Srovnej Hartmann, N. *Neue Wege der Ontologie*. Stuttgart: W. Kohlhammer 1964.

⁹ Pojmem „kultura“ rozumíme proces i výsledek lidské společenské činnosti (souhrn lidských aktivit i všeho toho, co tyto aktivity vytvářejí), tj. evoluci kulturního systému produkující nejen kulturu duchovní, nýbrž právě tak nutně i kulturu materiální, techniku, instituce, organizace, regulativy atp. Tento pojem tedy užíváme jako opoziční k pojmu „příroda“, jímž rozumíme výsledek i proces přirozené kosmické a pozemské aktivity.

¹⁰ Je dostatečně prokázáno, že v živých systémech je biotická informace nejen konstrukčně vestavěna, ale také zapsaná (uložena) v jejich přirozené biotické paměti. Tyto dvě různé formy přítomnosti informace v živém systému, jejichž analogii zjišťujeme i v systému kulturním, vyjadřují biologické pojmy genotyp a fenotyp.

¹¹ K problému přírody viz naše autorské heslo *Nature*. In: Birs, H. J. ed. *Encyclopedia of Antropology*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications 2006, pp. 1700-1702.

nadřazenosti nad přírodou. Také proto hájí evoluční ontologie tezi (proti nynější převaze antropocentrických společenských věd), že příroda je starší, širší a mocnější systém než kultura, a že kultura musí subjektivitu přírody uznat a respektovat.¹²

Přestože kulturní evoluce byla zapálena teprve člověkem, přestože po ukončení jeho druhové existence nebude moci dále pokračovat, evoluční ontologie ji považuje za *objektivní onticky konstitutivní proces*. Produkuje totiž svou vlastní předmětnou a organizační uspořádanost, svou onticky konstitutivní informaci (duchovní kulturu). Obě evoluce – přirozená i kulturní – byť každá jiným způsobem, směrem i tempem, jsou tedy onticky konstitutivními procesy. Probíhají nejen na téže Zemi, ale také – obrazně řečeno – pečou z téže mouky, z *prachu dávných hvězd*. Z toho totiž kdysi vznikla naše planeta. Meze dalšího extenzivního rozšiřování kultury – jak už bylo naznačeno – souvisejí s tím, že veškerá tato pomyslná mouka, která je tvořena relativně stálými chemickými prvky periodické soustavy, byla už před vznikem kultury „vpečená“ ve vysoce uspořádaných neživých a živých strukturách Země.¹³

A protože kulturní struktury (zejména materiální kultura a technika) nemohou vznikat jinak než novou konstrukcí (rekonstrukcí) ze starších a stabilnějších prvků forem přirozených, *kulturní evoluce* zahrnuje destrukci vysoce uspořádaného přírodního bytí. Produkuje jinou ontickou uspořádanost, tj. *vytváří jiný ontický řád uvnitř původního řádu přirozeného*. Tato evoluce proto původně onticky jednotnou skutečnost *dočasně štěpí: na přírodu a kulturu*. Rozbívá přírodní formy a jejich stabilnější prvky využívá pro konstrukci svých vlastních pomíjivých struktur kulturních.¹⁴ Kultura – na rozdíl od živé přírody – tedy žádnou vlastní látkovou a energetickou základnu nemá, *její řád nemůže vznikat z chaosu, z něhož vzniká řád přirozený. Musí vznikat z řádu, rozbíjením a přeformováním přírodního bytí*.

Žádná teoretická disciplína však důsledky dramatické ontické přestavby planety v jejím celku reflektovat nemůže. Přirozeně vzniklá biosféra se totiž expanzí kultury nejen zužuje, rozčleňuje a deformuje, ale její živé systémy jsou také poškozovány kontaminací s umělými látkami a chemickými strukturami. Pro lidstvo vzniká problém, který nikdy v lidské historii neexistoval. Smyslově neuronální výbava člověka, kterou přirozená evoluce vytvářela pro život ve zdravém prostředí, nechrání zdraví lidského organismu. Nepodává zpětnovazební zprávu o jemném molekulárním narušení vnějšího prostředí. A také proto se předmětem evoluční ontologie ve fázi planetární kultury musí stát *kulturou pustošená Země*.¹⁵

Závěrem ještě dodávám, že evoluční hledisko v ontologii nikdy důsledně uplatněno nebylo. Na jedné straně tu jistě působil historicky podmíněný předsudek, že struktura (bytí) je fundamentálnější než dění (proces) a že ontologie musí zkoumat jen stálé a neproměnné bytí. Na druhé straně však uznání dění či přirozené ontické kreativity v jedné části skutečnosti, např. v oblasti pozemského života, bylo pro tradiční ontologické myšlení, které se zabývalo neživými jsovcy, přijatelné. Úzce biologicky pojímaná evoluce – jen jako obtížně testovatelná hypotéza vývoje organismů – neohrožovala vládnoucí stacionární paradigma: koncept stálého bytí, který se opíral nejen o filosofickou tradici a zdravý rozum, ale i o autoritu newtonovské fyziky. Dokonce ani společenský vývoj, již dříve uznávaný a tematizovaný četnými filosofi, nemohl být v rámci antropocentrické stacionární ontologie interpretován adekvátně: jako nepřirodní proces vzniku odlišné ontické formy skutečnosti uvnitř širšího přírodního procesu.¹⁶

Ba co víc, mezi přírodou a kulturou se v novověké filosofii vytvořila interpretační césura, která ovšem nevyplývala z toho, že by kultura – na rozdíl od přírody – byla pojata jako struktura dočasná a umělá. Césura vyplývala z toho, že člověk byl z přírody vyřazen a že byl nesprávně pochopen jako její protiklad, jako bytost náležející k hodnotově vyššímu světu kultury.¹⁷ A axiologicky vyšší svět kultury – v Kantově terminologii svět noumenonů, svobody a mravního jednání – nemohl být pochopitelně interpretován v rámci stejné ontologické

¹² Subjektivitu – v rozporu s novověkou tradicí – nepovažují pouze za vlastnost člověka, ale také za vlastnost otevřených nelineárních systémů (přirozených i umělých) udržovat a rozvíjet vnitřní uspořádanost systému za cenu přijímání informace i látkové a energetické výživy z okolního prostředí.

¹³ Samozřejmě že i při vzniku kultury platily zákony zachování látky a energie, které jsme se učili ve škole. Bohužel ale neplatil a neplatí žádný zákon zachování uspořádanosti, protože patrně neexistuje.

¹⁴ Důležitou okolností je také zjištění, že evoluce života nekonstruovala živé systémy libovolně, tj. např. ze všech prvků periodické soustavy. Velmi komplexní živé systémy vytvářela jen z několika prvků a propojila je vzájemnou funkční a potravní závislostí tak, aby se mohly v abiotickém prostředí reprodukovat.

¹⁵ Tato teorie šíří přesvědčení, že ontologie bude ztrácet svůj původní smysl individuálně kultivační a útěšný, že bude nucena řešit naléhavé úkoly kulturně existenciální a obecně světonázorové.

¹⁶ Klasickým příkladem neadekvátního pojetí přírody je Hegelova koncepce dějin. Duch je podle Hegela aktivní a tvořivý, ale příroda je jen věčný koloběh, v němž nic onticky nového nevzniká: „Již výše jsme řekli o podstatě ducha, že jeho bytí je jeho čin. Příroda je taková, jaká je, proto jsou proměny v přírodě jen opakování a pohyb v přírodě jenom koloběh.“ Hegel, G. W. F. *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie*. Erster Band. Leipzig: Philipp Reclam 1982, p. 37.

¹⁷ Již jsme připomínali odvahu N. Hartmanna vřadit člověka do bytí: „Stará ontologie postupovala opačně, celý svět chtěla vidět ve vztahu k člověku... Zde se ukazuje opak: nikoli svět se opírá o člověka, ale člověk o svět; všechno v něm se vztahuje na svět.“ Hartmann, N. *Neue Wege der Ontologie*. Stuttgart: W. Kohlhammer 1964, S. 29-30.

teorie, tj. axiologicky a teoreticky neutrálně. Jako pokračování přírody jinými prostředky byl totiž povýšen na přírodě nadřazený svět lidského myšlení, mravnosti a smyslu.

Evoluční ontologie, která nadřazenost člověka kultury nad přírodou odmítá, proto podkopává řešení mnoha tradičních filosofických problémů. Pokouší se vytvořit nový obraz světa i člověka, novou neantropocentrickou kosmologii. Ale nemá to být ani kosmologie fyzikální, ani kosmologie biologická. Je to *kosmologie „kulturologická“*, tj. zaměřená na postižení a zmírnění dočasného planetárního konfliktu dvou onticky tvořivých evolučních procesů: *spontánní aktivity přirozené a lidské aktivity sociokulturní*.

Obecná charakteristika evoluční ontologie

Pro snadnější představu o celkové povaze evoluční ontologie tu ještě uvedu pět jejích stručných charakteristik a některé kategorie, s nimiž se v tomto konceptu pracuje..

1. *Evoluční ontologie buduje kosmologii v souladu s procesuálním charakterem bytí*, tj. považuje proces za onticky fundamentálnější než strukturu. Ale ani to není její dostatečné určení. *V pozemských podmínkách není dne bytí onticky jednotné*. Tato ontologie proto rozlišuje dva základní způsoby, jimiž jsou utvářeny všechny explikátní formy pozemské skutečnosti: původní a starší *proces evoluce přirozené* a relativně mladý *proces evoluce kulturní*. Vedle spontánně vytvořené abiotické a biotické vrstvy pozemské uspořádanosti tematizuje *strukturně i funkčně odlišné bytí kulturní*. Na rozdíl od tradiční ontologie, která bytí považovala za onticky jednotné bytí přírodní a která v jeho pojetí preferovala stálost, pasivitu a vratnost, evoluční ontologie i v pojetí přírodního bytí zdůrazňuje aktivitu, tvořivost a nevratnost. Tím ovšem nemůže přímo navázat na žádnou stacionární ani mechanickou ontologii, které vyčleňují člověka ze světa a bytí považují jen za přírodně předmětné, stálé či pohybující se, ale jednou provždy dané.

2. *Evoluční ontologie se pokouší definovat člověka nejen jako produkt evoluce biosféry, ale i jako jediného tvůrce kultury*. Přestože odhaluje jeho kulturní ontickou kreativitu, snaží se být neantropocentrická. Předpokládá, že platí evoluční hypotéza, podle níž člověk pochází z miocenních lidoopů a podle níž se i to, čemu říkáme lidská přirozenost, zformovalo už kdysi dávno, před vznikem kultury. Člověk i jako nepřirodně onticky kreativní druh, jako jediný tvůrce kultury, do přírody patří, je jí evolučně přizpůsoben a není pro ni vetřelcem. Podobně jako každý jiný druh, také on vzniká až v určité fázi evolučního procesu biosféry a po jisté době – nezávisle na tom, že se mu podařilo vytvořit kulturu – z evoluční scény zmizí.

3. *Evoluční ontologie buduje nový ontologický statut přírody*. Jedinečnou pozemskou přírodu, novověkým subjektivně-objektovým přístupem znehodnocenou na pouhou předmětnou skutečnost, na rozprostraněnost či hodnotově neutrální hmotu, ontologicky a axiologicky rehabilituje. Představuje ji jako samoorganizující se systém s přirozenou vnitřní informací, jako ontotvorný evoluční proces, který vytváří veškerou přirozenou uspořádanost (informaci) a kterým samovolně vznikly i všechny nezbytné přírodní předpoklady kultury: vysoce diverzifikovaná živá a neživá příroda a jí dokonale přizpůsobený biologický druh dnešního člověka. Přírodu tedy považuje za nadřazený systém pro člověka i kulturu, za systém onticky tvořivý a autoregulační, za relativně nezávislou subjektivitu.

4. *Evoluční ontologie se pokouší vytvořit ontologický statut kultury*. Duchovní a materiální kulturu sjednocuje v jediný funkční systém s vlastní vnitřní informací – *duchovní kulturou*. V rozporu s tradicí, která kulturu nepovažovala za relativně samostatnou časoprostorovou skutečnost (za bytí), nýbrž jen za společenství lidí, nebo jen za neurčité doplnění a zlepšení (humanizaci) přírody, odhaluje zvláštní ontickou povahu kultury: její *strukturní a funkční nekompatibilitu s přírodou*. V důsledku pohotového využívání účelově zaměřené konstitutivní informace i dodatkové energetické výživy je totiž kultura protipřírodním subsystémem Země, subsystémem, který ji lokálně jakoby zlepšuje, ale fakticky, jak se to plně ukázalo až dnes, rychlou expanzí opoziční kulturní uspořádanosti zatlačuje a nevratně poškozuje.

5. Zjištění principiální závislosti kultury na přírodě přivádí evoluční ontologii k přijetí přiměřené filosofické odpovědnosti za osud člověka. Ve snaze odvrátit ekologickou katastrofu už neusiluje pouze o to, strukturu světa správně vyložit: usiluje o nové všeobecně *srozumitelné ontologické minimum*, které by pomohlo iniciovat změnu kulturní strategie a které by podpořilo novou morálku, právo i politiku. Hájí tezi, že člověk není odpovědný za přírodu, kterou nevytvořil a které dosud plně nerozumí. Je odpovědný za kulturu, za své dílo, jímž Zemi, která ho zrodila, nevratně poškozuje. Antropocentrické zdůvodnění hodnot, významu a smyslu evoluční ontologie odmítá. Hodnotu, význam a smysl nedává totiž přírodě pouze člověk, ale přirozený tvořivý proces evoluce, který vytvořil také člověka, má hodnotu, význam a smysl o sobě.

Literatura

- Capra, F. *The Tao of Physics: An exploration of the parallels between modern physics and Eastern mysticism*. London: Flamingo 1975.
- Capra, F. *The Web of Life. A New Synthesis of Mind and Matter*. London: Flamingo 1996.
- Hartmann, N. *Neue Wege der Ontologie*. Stuttgart: W. Kohlhammer 1964.
- Hegel, G. W. F. *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie*. Erster Band. Leipzig: Philipp Reclam 1982.
- Lovelock, J. *The Ages of Gaia*. Oxford: Oxford University Press 1990.
- Margulis, L. *Symbiotic Planet. A New View of Evolution*. New York: Basic Books 1998.
- Prigogine, I. Stengers, I. *Order out of Chaos*. London: Heinemann 1984.
- Sagan, C. *Cosmos*. New York: Random House 1980.
- Skolimowski, H. *Living Philosophy. Eco-Philosophy as a Tree of Life*. New York: Penguin Books 1992.
- Šmajs, J. *Evolutionary Ontology. Reclaiming the Value of Nature by Transforming Culture*. Amsterdam and New York: Rodopi 2008.
- Šmajs, J. *Culture*. In: Birx, H., J., ed. *Encyclopedia of Anthropology*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications 2006.
- Šmajs, J. *Nature*. In: Birx, H. J. ed. *Encyclopedia of Anthropology*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications 2006.
- Šmajs, J.: *Filosofie- obrat k zemi*. Praha: Academia 2008.
- Šmajs, J. *Evoluční ontologie kultury a problém podnikání*. Brno: Nakladatelství MU a Doplněk 2012.
- Weizsäcker, C. F. *Geschichte der Natur*. Göttingen: Wandenhoek und Ruprecht 1964.
- Wilson, E. O. *Consilience. The Unity of Knowledge*. Thorndike: Thorndike Press 1998.